

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

4 | 2005
Svoboda izražanja

Usmrtitev smrtne kazni – nacionalni konsenz v. neposredni politični pritisk

Execution of Death Sentence – National Consensus v. Direct Political Pressure

Gregor Rožman

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/1744>

DOI: 10.4000/revus.1744

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 janvier 2005

Number of pages: 143-155

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Gregor Rožman, « Usmrtitev smrtne kazni – nacionalni konsenz v. neposredni politični pritisk », *Revus* [Spletna izdaja], 4 | 2005, Datum spletne objave: 28 février 2013, ogled: 30 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/revus/1744> ; DOI : 10.4000/revus.1744

All rights reserved

Gregor ROŽMAN, 2005: Usrtnitev smrtne kazni. Nacionalni konsenz v. neposredni politični pritisk.
 Revus - Revija za evropsko ustavnost (2005) 4. 143-156
 www.revus.eu

U S M R T I T E V S M R T N E
 K A Z N I - N A C I O N A L N I
 K O N S E N Z V . N E P O S R E D N I
 P O L I T I Č N I P R I T I S K

GREGOR ROŽMAN

1. Predstavitev problema

Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja, natančneje leta 1963, ko je večina razvitih zahodnih držav že obrnila hrbet usmrtnim, se je v odklonilnem ločenem mnenju sodnika Arthurja Goldberga v primeru *Rudolph v. Alabama*¹ prvič v zgodovini Vrhovnega sodišča Združenih držav Amerike (v nadaljevanju sodišče) postavilo vprašanje o (ne)ustavnosti smrtne kazni. V svojem razmišljanju je Goldberg ugotovil, da razvijajoča se merila dostojanstva v zrelih družbah obsojajo namerno in organizirano odvzemanje življenj od strani države kot barbarsko in nečlovečno. V ameriško pravno skupnost je poslal signal, da so se vsaj nekateri vrhovni sodniki pripravljene jasno izreči proti smrtni kazni.

National Association for the Advancement of Colored People's Legal Defence Fund (LDF) je bila leta 1965 prva organizacija, ki je začela na sodišča in zvezna zakonodajna telesa pritiskati za uvedbo moratorija za smrtne kazni. V naslednjih letih je šest zveznih držav prestopilo med abolicionistke, javna podpo-

¹ *Rudolph v. Alabama*, 375 U.S. 889.

ra smrtni kazni je z 42 odstotki dosegla najnižjo raven vseh časov, leto 1968 pa bo za vedno zapisano kot prvo leto v zgodovini Združenih držav brez izvršene usmrtitve. Vendar je isto leto prineslo tudi atentata na Martina Lutherja Kinga mlajšega in senatorja Roberta Kennedyja, kar je v množici ponovno zbudilo panično potrebo po redu, s smrtno kaznijo na čelu, seveda.

Toda LDF je dosegel svoje. Ko je Vrhovno sodišče leta 1971 v primeru *Furman v. Georgia*² vzelo smrtno kazen pod drobnogled, se je kot posledica moratorija v čakalnih vrstah nabralo več kot 700 obtožencev. Odločitev v korist države bi sprožila strašanski val usmrtitev in večina sodnikov se je tega dobro zavedala. Nepodpisano *per curiam*³ mnenje z dne 29. junija 1972 je razkrilo odločitev sodišča, da je izvrševanje usmrtitev kruta in neobičajna kazen v nasprotju z VIII. amandmajem k ameriški ustavi.⁴ Smrtna kazen je bila odpravljena za vse zadeve v pristojnosti sodišča, vse obsodbe na smrt pa so bile avtomatično spremenjene v skladu z zakonodajo posamezne zvezne države. Argumentacija sodnikov, ki so predstavljali večino, ni preseгла strinjanja glede nedosledne in preveč samovoljne uporabe smrtno kazni od države do države, kar v tistem trenutku ni ustrezalo ustavnim pogojem. Samo sodnika Brennan in Marshall, oba demokrata, sta v svojih pritrdilnih ločenih mnenjih odkrito zagovarjala neustavnost smrtno kazni *per se*.

Do sredine sedemdesetih let je podpora smrtni kazni znova strmo narasla. Zvezna sodišča so začela s pridom izkoriščati luknje v argumentaciji odločitve v zadevi *Furman* in ustvarjati smernice, »ki so zadovoljile skrbi sodišča glede arbitrarnosti smrtno kazni«.⁵ Ponovni pregled prakse se je zdel neizogiben. Vrhovni sodniki, imenovanci Richarda Nixona, ki so v *Furmanu* sestavljali odklonilno manjšino, so v primeru *Gregg v. Georgia*⁶ izkoristili priložnost in ponovno prižgali zeleno luč smrtni kazni. Sodišče je tako po komaj štirih letih 2. julija 1976 spremenilo svojo odločitev iz *Furmana*. Prevladujoča večina sodnikov je izrazila zadovoljstvo s smernicami, ki so jih zvezne države vzpostavile v boju proti nebrzdani samovolji porotnikov glede izrekanja smrtno kazni. Po njihovem mnenju je bila ustvarjena zadostna podlaga za racionalno, predvidljivo in konec koncev pravično uveljavljanje in izvrševanje smrtno kazni. Najvišja

² *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238, 92 S. Ct. 2726, 33 L. Ed. 2d 346 (1972).

³ Kratko in jedrnato mnenje v imenu sodišča, ki najpogosteje ponazarja pomanjkanje tehničnih argumentov za sprejem odločitve.

⁴ »Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted.«

⁵ Kevin Clarke, *Suspended sentence: How the U.S. almost put capital punishment to death*, Claretian Publications, 1999.

⁶ *Gregg v. Georgia*, 428 U.S. 153, 96 S. Ct. 2909, 49 L. Ed. 2d 859 (1976).

sodna instanca v federaciji je popustila pritisku javnosti in se obrnila z aktualnim političnim tokom. Usmrtitev sama po sebi ponovno ni predstavljala krute in neobičajne kazni. Taka praksa Vrhovnega sodišča Združenih držav Amerike je za zdaj neomajana tudi v začetku novega tisočletja.

1.1. Stvari pa so se vendarle premikale na bolje ...

Zgodovinski oris ameriške ustavnosodne prakse v zvezi s smrtno kaznijo:

- *Woodson v. North Carolina*,⁷ 1976 (sodba je bila sprejeta z glasom večine, 5 : 4), obvezna smrtna kazen za vse umore prve stopnje krši VIII. amandma;
- *Coker v. Georgia*,⁸ 1977 (7 : 2), obsodba na smrt za posilstvo polnoletne ženske je skrajno nesorazmerna in pretirana kazen, prepovedana z VIII. amandmajem;
- *Godfrey v. Georgia*,⁹ 1980 (6 : 3), smrtna kazen ne sme biti izrečena, če so oteževalne okoliščine preširoke in nerazločne;
- *Turner v. Murray*,¹⁰ 1986 (7 : 2), ob medrasnem umoru ima obtoženec pravico izprašati predvidene porotnike o njihovih rasnih predsodkih;
- *Ford v. Wainwright*,¹¹ 1986 (5 : 4), VIII. amandma prepoveduje usmrtitev osebe, ki je bila obsojena in ji je bila izrečena smrtna kazen, če je v času izvršitve kazni neprištevena;
- *Penry v. Lynaugh*,¹² 1989 (5 : 4), usmrtitev duševno zaostalega zločinca ni v nasprotju s klavzulo VIII. amandmaja o kruti in neobičajni kazni;
- *Stanford v. Kentucky*,¹³ 1989 (5 : 4), VIII. amandma ne prepoveduje smrtne kazni za obtoženca, ki je bil v času storitve kaznivega dejanja star 16 ali 17 let;
- *Atkins v. Virginia*,¹⁴ 2002 (6 : 3), usmrtitev duševno zaostalega zločinca je v nasprotju s klavzulo VIII. amandmaja o kruti in neobičajni kazni.¹⁵

⁷ 428 U.S. 280, 96 S. Ct. 2978, 49 L. Ed. 2d 944 (1976).

⁸ 433 U.S. 584, 97 S. Ct. 2861, 53 L. Ed. 2d 982 (1977).

⁹ 446 U.S. 420, 100 S. Ct. 1759, 64 L. Ed. 2d 398 (1980).

¹⁰ 476 U.S. 28, 106 S. Ct. 1683, 90 L. Ed. 2d 27 (1986).

¹¹ 477 U.S. 399, 106 S. Ct. 2595, 91 L. Ed. 2d 335 (1986).

¹² 492 U.S. 302 (1989).

¹³ 492 U.S. 361, 109 S. Ct. 2969, 106 L. Ed. 2d 306 (1989).

¹⁴ - U.S. -, 122 S. Ct. 2242 (2002).

¹⁵ Podrobnejša predstavitev navedenih primerov v Barry Latzer, *Death Penalty Cases: Leading U.S. Supreme Court Cases on Capital Punishment*, Second Edition, Elsevier Science, 2002.

William Henry Furman je bil pogojno izpuščen aprila 1984. Troy Leon Gregg je 28. julija 1980 pobegnil iz zapora in še isti večer izgubil življenje v barskem pretepu.

2. Vprašanje nacionalnega konsenza

*Roper v. Simmons*¹⁶ je najaktualnejši primer Vrhovnega sodišča, ki se nanaša na smrtno kazen. Prvič po odločitvi v *Stanfordu* leta 1989 je sodišče v obravnavo sprejelo vprašanje dopustnosti uporabe smrtne kazni za obsojence, ki so bili v času izvršitve kaznivega dejanja mlajši od 18 let. Po opravljenih ustnih zagovorih pred sodiščem oktobra lani so sodniki argumentacijo svoje odločitve oprli na (ne)obstoje nacionalnega konsenza, ki bi narekoval spremembo sodne prakse.

Christopherju Simmonsu je bila smrtna kazen izrečena zaradi umora prve stopnje, ki ga je leta 1993 zagrešil pri svojih sedemnajstih letih. Vrhovno sodišče Missourija¹⁷ je v skladu z odločitvijo Sodišča v primeru *Stanford*¹⁸ potrdilo tako njegovo obsodbo kot tudi dosojeno kazen. Leta 2002 je Sodišče v primeru *Atkins*¹⁹ na podlagi ugotovljenega nacionalnega konsenza proti usmrtnim duševno zaostalim zločincem osvežilo svoje prepričanje iz primera *Penry*. To je bilo več kot dovolj za Vrhovno sodišče Missourija, da je Simmonsu najprej odložilo izvršitev kazni, kasneje pa mu odobrilo še priziv *habeas corpus*.²⁰ Čeprav so bili tehnično vezani na zaključke Sodišča v *Stanfordu*, so missourijski sodniki prevzeli pobudo in se v slogu *Atkinsa* lotili preučevanja obstoja nacionalnega konsenza proti usmrtnim mladoletnim obsojencem.²¹ Kot glavni argument so navedli, da se ne počutijo zavezane k odločitvi Vrhovnega sodišča Združenih držav, ki temelji na več kot desetletje starih merilih in vrednotah. Pojmovanje krutosti in neobičajnosti kazni naj bi bilo namreč prilagodljivo in v koraku s časom. Pri odločanju so vzeli v obzir naslednje ugotovitve:

¹⁶ 543 U.S. ___ (2005).

¹⁷ *State v. Simmons*, 944 S.W.2d 165 (Mo. banc 1997).

¹⁸ Glej zgoraj pod 1.1.

¹⁹ Glej zgoraj pod 1.1.

²⁰ Angl. *postconviction review* ali *collateral attack* je pravno sredstvo, ki je obsojencu na voljo, če Vrhovno sodišče Združenih držav zavrne *certiorari* ali na podlagi pritožbe potrdi njegovo obsodbo. Tehnično gre za civilni postopek in ne za nadaljevanje kazenskega. Obsojenec lahko uveljavlja samo tiste zahteve, ki jih v kazenskem postopku ni (smel). *Habeas corpus* zadrži izvršitev smrtne kazni.

²¹ Tako obsojenci, ki so mladoletni v času izvršitve kazni, kot obsojenci, ki so bili mladoletni v času storitve kaznivega dejanja, v času izvršitve kazni pa so že dopolnili 18 let.

2.1. Obseg zakonodajne dejavnosti v prid smrtne kazni za mladoletnike ali proti njej

V času *Stanforda* (1989) je enajst zveznih držav, ki so imele uzakonjeno smrtno kazen, prepovedovalo usmrtitev mladoletnih obsojencev, to pa zadostovalo merilu nacionalnega konsenza. Do odločanja v *Simmonsu* se je temu seznamu pridružilo še pet držav. Dve sta z zakoni dvignili starostno mejo na polnoletnost, dve, ki sta ponovno uvedli smrtno kazen, sta prepovedali usmrtitve mladoletnikov, Vrhovno sodišče zvezne države Washington pa je zakonodajni veji onemogočilo uvedbo smrtne kazni za mladoletnike. Sodišče je tej skupini prištelilo vseh dvanajst držav, katerih zakonodaja popolnoma prepoveduje smrtno kazen. Ob upoštevanju povsem abolicionističnega Washingtona DC ter prakse tako civilnih kot vojaških sodišč na ravni federacije je sodišče ugotovilo skoraj 60-odstotno podporo v korist mladoletnih obsojencev.

2.2. Redkost dosojanja in izvrševanja smrtne kazni

Med dvaindvajsetimi državami, ki teoretično dopuščajo smrtno kazen za mladoletne obsojence, je samo šest takšnih, ki so od odločitve v *Stanfordu* usmrtille mladoletnika. Med temi šestimi so le tri (Teksas, Virginija in Oklahoma) nadaljevale z usmrtitvami tudi po letu 1993. Zvezna država Missouri je od leta 1937 usmrtila samo enega mladoletnega obsojenca. Najbolj zgovoren je podatek, da je bilo od leta 1642 na ozemlju Združenih držav zabeleženih 366 usmrtitev mladoletnikov, od tega 22 med letoma 1973 in 2003. Kar 80 odstotkov usmrtitev v zadnjih tridesetih letih je bilo izvršenih v zgoraj omenjenih treh državah. Sodniki so ugotovili, da zakonodajne oblasti v državah, ki še dopuščajo smrtno kazen za mladoletnike, vendar jih *de facto* ne izvajajo, najverjetneje ne vidijo zadostnega razloga, da bi te tudi *de iure* prepovedale. Argument se zdi nesmiselen, četudi upoštevamo dejstvo, da je uporaba smrtne kazni za mladoletnike v teh državah vedno bolj hipotetična.

2.3. Nacionalni in mednarodni konsenz

Združene države Amerike so septembra 1992 ratificirale Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP).²² Predmet ostre mednarodne kritike je postal pridržek k ratifikaciji, ki se nanaša na smrtno kazen, med drugim

²² Sprejet z Resolucijo 2200A (XXI) Generalne skupščine Združenih narodov, dne 16. decembra 1966.

tudi na usmrtitev mladoletnikov. ZDA do danes niso ratificirale ne Drugega fakultativnega protokola k MPDPP, ki meri na odpravo smrtne kazni, ne ameriške konvencije o človekovih pravicah (skupaj s protokolom h konvenciji glede smrtne kazni). Že v času *Stanforda* (1989) so številne pravne institucije, zgovorniki pravic otrok, psihiatrične organizacije, cerkev in druge verske skupine znotraj Združenih držav od Sodišča zahtevale odpravo smrtne kazni za mladoletnike. V začetku novega tisočletja se je ta pritisk najmanj potrojil. Sodniki so kot argument za mednarodni konsenz proti smrtni kazni za mladoletnike navedli, da Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah ter številne druge mednarodne pogodbe in sporazumi strogo prepovedujejo tako prakso. Oprli so se tudi na poročilo Amnesty Internationala, iz katerega izhaja, da v zadnjem obdobju usmrtitve mladoletnikov izvajajo samo še v Iranu in v Republiki Kongo.

2.4. Neodvisna presoja smrtne kazni za mladoletnike

Znanstveno je dokazano, da se deli možganov, ki pogojujejo zrelo odločanje, stalno razvijajo v skladu s staranjem posameznika. Vrhovno sodišče Združenih držav je v primeru *Thompson v. Oklahoma*²³ priznalo, da obstaja splošno strinjanje glede dejstva, da so adolescenti kategorično za razred manj zreli in odgovorni od odraslih ljudi. Zaradi tega bi morali njihovim kaznivim dejanjem pripisati manj kaznivosti kot primerljivim zločinom polnoletnih storičev. Ta ugotovitev slabo leto kasneje v *Stanfordu* ni zadoščala za odpravo smrtne kazni za mladoletnike. Sodniki v Missouriju so sklenili, da tako povračilni kot zastraševalni učinki smrtne kazni nimajo vidnejšega vpliva na morebitne adolescenčne prestopnike, ker so ti zaradi mladosti in nepremišljenosti za take učinke povsem nedovzetni. Pri svoji odločitvi so upoštevali tudi možnost krivične usmrtitve mladoletnika. Čeprav zakonodaja zvezne države Missouri narekuje porotnikom, da pri izrekanju kazni mladost obsojenca štejejo za olajševalno okoliščino, je mladost sama po sebi še vedno dvorezni meč. V glavnem namreč izključuje druge morebitne olajševalne okoliščine, kot so stabilna delovna zgodovina, opravljanje dobrih del v preteklosti in dobre vezi z lokalno skupnostjo. Precej pa se poveča tudi možnost, da se bo mladoletnik zaradi svoje nezrelosti pomotoma odrekel svojim pravicam ali da bo pričal v svojo škodo.

²³ *Thompson v. Oklahoma*, 487 U.S. 815 (1988).

Na podlagi zgornjih ugotovitev je Vrhovno sodišče Missourija smrtno kazen, izrečeno *Simmonsu*, spremenilo v dosmrtni zapor brez možnosti pogojnega izpusta,²⁴ razen če tako ukaže guverner. Država Missouri se je pritožila na Vrhovno sodišče Združenih držav z zahtevo po potrditvi smrtne kazni.

Vrhovno sodišče Združenih držav je v primeru *Simmons* odločilo 1. marca 2005. Ob upoštevanju lastne sodne prakse v *Atkinsu* in na podlagi premikov v ameriški družbi in svetu od odločitve v *Stanfordu*, so sodniki potrdili odločitev Vrhovnega sodišča Missourija, da so usmrtitve obsojencev, ki so bili v času kaznivega dejanja mlajši od 18 let, kršitev razvijajočih se meril dostojanstva v zrelih družbah in so zato prepovedane s klavzulo o kruti in neobičajni kazni VIII. amandmaja k Ustavi Združenih držav Amerike.²⁵ Zane-marljivo ni niti dejstvo, da je bil kup *amicus curiae* pisem v podporo *Simmonsu* skoraj nepregleden.²⁶ Njegov boj so podprle številne pravne organizacije (American Bar Association, Coalition for Juvenile Justice, generalna tožilstva zveznih držav New Yorka, Iowe, Kansasa, Marylanda, Minnesote, Nove Mehike, Oregona in Zahodne Virginije), verske skupine (episkopali, presbitarijanci, metodisti, baptisti, judje, evangeličanski luterani, unitarijanci, muslimani, budisti ...), Evropska unija skupaj s Svetom Evrope, Kanada, Mehika, Nova Zelandija, številni prejemniki Nobelove nagrade za mir (James Earl Carter Jr., Mihael Gorbačov, dalaj lama ...), številni nekdanji ameriški diplomati, zagovorniki pravic otrok in zdravstvene ustanove (American Medical Association, American Society for Adolescent Psychiatry ...). Podpora pritožniku, zvezni državi Missouri, je bila z izjemo nekaterih generalnih tožilstev (Alabama, Delaware, Oklahoma, Teksas, Utah in Virginija) praktično neznatna.

3. V razmislek ...

Kot zanimivost in v kritični razmislek navajam del prepisa predstavitve argumentov pred Vrhovnim sodiščem Združenih držav v primeru *Roper v. Simmons*:

Justice Kennedy: *Let's focus on the word unusual. Forget cruel for the moment, although they're both obviously involved. We've seen very substantial demonstration that world opinion is - is against this, at least as interpreted by the leaders of the Eu-*

²⁴ Angl. *probation, parole* ali *release*.

²⁵ Glej zgoraj, op. št. 4.

²⁶ Vsa pisma so na ogled na spletni strani www.abanet.org/crimjust/juvjus/simmons/

*ropean Union. Does that have a bearing on what's unusual?*²⁷ *Suppose it were shown that the United States was one of the very, very few countries that executed juveniles, and that's true. Does that have a bearing on whether it's unusual?*

Mr. Layton²⁸: *No more than if we were one of the very few countries that didn't do this. It would bear on the question of unusual. The decision as to Eighth Amendment should not be based on what happens in the rest of the world. It needs to be based on the mores of - of American society.*

Justice Scalia: *Have the countries of the European Union abolished the death penalty by popular vote?*

Mr. Layton: *I don't know how they've done that, Your Honor.*

Justice Scalia: *I thought they did it by reason of a judgment of a court -*

Mr. Layton: *Well, in fact -*

Justice Scalia: *- which required all of them to abolish it.*

Mr. Layton: *I - I believe that -*

Justice Scalia: *And I thought that some of the public opinion polls in - in a number of the countries support death penalty.*

Mr. Layton: *I believe that there are countries in Europe who abolished it because of their membership in the European Union.*

...

Justice Kennedy: *You - you thought that Mr. Jefferson thought that what we did here had no bearing on the rest of the world?*

Mr. Layton: *Oh, I - I think many of the Founders thought that they were leading the world, and I have no objection to us leading the world, but Mr. Jefferson's lead of the world was through the legislature not through the courts.*

Justice Ginsburg: *But did he not also say that to - to lead the world, we would have to show decent respect for the opinions of mankind?*

Mr. Layton: *That - that may well be.*

Justice Scalia: *What did John Adams think of the French? (laughter)*

Mr. Layton: *I read a biography of John Adams recently. I recall that he didn't think highly of them. (laughter)*

²⁷ Več o pronicanju evropskih stališč v sodno prakso Vrhovnega sodišča Združenih držav v: Ciril Ribičič, *Evropska ustavna pogodba in človekove pravice*, Pravna praksa, 25/2003; Andrej Kristan, *Lawrence v. Texas; Bis nota: Zgodovinski marš svobode pod taktirko ameriškega Vrhovnega sodišča*, REVUS št. 1, Ljubljana 2003; Andraž Teršek, *Primer Goodridge: prokreacija in heteroseksualnost nista nujna elementa zakonske zveze*, REVUS št. 2, Ljubljana 2004.

²⁸ Zagovornik na strani pritožnika, države Missouri.

4. Evropa, območje brez smrtne kazni

V drugi polovici prejšnjega stoletja se je v Evropi počasi, vendar vztrajno ponotranjalo prepričanje o neizpodbitnem dostojanstvu človeškega življenja. Temelji smrtne kazni, ki so opravičevali nasilen in dokončen poseg v posameznikovo življenje, so se močno stresli pred nedotakljivostjo človekove osebe, dokler se niso sesuli v prah. Od kod izvira vesplošno nasprotovanje smrtni kazni med zahodnimi evropskimi državami? To vprašanje se danes z velikimi koraki umika načinu, ki ga množične evropske institucije uporabljajo za širjenje svojega pogleda.

4.1. Evropska unija²⁹

Političen pritisk je trenutno najmočnejše orožje Evropske unije v prizadevanju za vesplošno odpravo smrtne kazni. Zakonska in dejanska prepoved usmrtitev je prvi pogoj za članstvo v Uniji. Nedaven primer je Turčija, ki najverjetneje ne bi bila pripravljena opustiti svoje dolgoletne prakse, če ne bi z odpravo požela val odobravanja v Evropi in si s tem še nekoliko bolj odprla vrata za pristopna pogajanja.

Leta 1998 se je Evropska unija odločila, da bo kot del politike glede človekovih pravic razširila svojo mednarodno dejavnost proti smrtni kazni. Sprejela je smernice za proteste in druge aktivnosti, s katerimi danes uspešno nastopa v različnih mednarodnih organizacijah, zlasti proti tretjim državam. Smernice vključujejo predvsem minimalna merila ravnanja za države, ki še izvajajo usmrtitve. Pritisk je vedno najbolj usmerjen k uvedbi moratorija, ki pomeni prvi korak k dokončni odpravi smrtne kazni. S splošnimi protesti EU v svojih dialogih s tretjimi državami opozarja na problem smrtne kazni. Taki protesti pridejo najbolj do izraza, ko se v tretji državi nakazujejo premiki v odnosu do smrtne kazni (*de facto* odprava moratorija, ponovna vzpostavitev smrtne kazni prek zakonodaje, očitna naklonjenost širše javnosti popolni odpravi). Posebni protesti pa se uporabljajo pri posamičnih obsodbah na smrt, ki po mnenju EU kršijo minimalna merila. Ta merila nasprotujejo predvsem usmrtitvam oseb, ki so bile v času storitve kaznivega dejanja mlajše od 18 let, nosečnic in mladih mater ter duševno zaostalih oseb.

Leta 1999 je Komisariat Združenih narodov za človekove pravice (CHR) na pobudo EU sprejel resolucijo o vprašanju smrtne kazni. Resolucija poziva vse

²⁹ http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/adp

države sveta, naj pristopijo k Drugem fakultativnemu protokolu k Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah. Protokol teži k popolni odpravi smrtne kazni, države retencionistke pa poziva k takojšnji uvedbi moratorija za usmrnitve in izrekanju smrtne kazni samo za najhujše zločine. Do danes je EU na vsakem zasedanju CHR v Ženevi na dnevni red uvrstila resolucijo o smrtni kazni.

Med velike nasprotnike smrtne kazni lahko kot samostojno entiteto znotraj EU prištejemo tudi Evropski parlament, ki se od nekdaj aktivno udeležuje mednarodnih političnih gonj proti smrtni kazni. Svoje stališče znova in znova potrjuje s številnimi resolucijami in v letnih poročilih o človekovih pravicah. Med bolj odmevna dejanja sodi nedavna večinska podpora Evropski ustavi. Dokument namreč potrjuje absolutno pravico do življenja in prepoveduje smrtno kazen, še pomembneje pa je, da prepoveduje tudi izročanje oseb tretjim državam, v katerih obstaja resno tveganje, da bo oseba podvržena smrti kazni.

4.2. Svet Evrope³⁰

Neposreden politični pritisk Sveta Evrope na takratne države članice je pripeljal do množičnega podpisa in ratifikacij Protokola št. 6 k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP), ki je začel veljati leta 1985. Protokol državam članicam narekuje odpravo smrtne kazni v mirnem času. Strategija pritiska je bila nemudoma poplačana, saj od leta 1984 v zahodni Evropi od strani države ni bilo odvzeto nobeno življenje. S širitvijo Sveta Evrope na vzhod in jug je napočil čas, da se abolicionistična praksa prenese tudi na te države. Z Resolucijo 1044 iz leta 1994 je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope vsem novim članicam naložila podpis in ratifikacijo protokola št. 6 in takojšnjo uvedbo moratorija za usmrnitve. Odprava smrtne kazni je postala prvi pogoj za članstvo v Svetu Evrope. Do danes izmed 45 članic samo Ruska federacija še ni formalno odpravila smrtne kazni, vendar ima od leta 1996 uveljavljen moratorij.

V zadnjih desetih letih se je razvila široka mreža nadzora in pomoči državam, ki so se podvrgle zahtevam protokola št. 6. Parlamentarna skupščina je organizirala številne razprave o usmrnitvah, hkrati pa je bila prisiljena izdati številne opomine, še posebno v primeru Ukrajine. Čeprav se je Ukrajina leta 1995

³⁰ www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Death-penalty/default.asp; www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Death-penalty/e_briefing.asp

³¹ Po podatku, ki ga je ukrajinski pravosodni minister marca 1998 naslovil na predsednika parlamentarne skupščine Sveta Evrope, je Ukrajina med letoma 1995 in 1997 usmrtila 212 ljudi.

pridružila Svetu Evrope in ratificirala zahtevani protokol, je še več kot eno leto dejansko izvajala usmrtitve.³¹

Začetek novega tisočletja je prinesel še korak naprej v boju proti po mojem mnenju barbarski praksi usmrtitev. Novembra 2000 je na Izvršni konferenci o človekovih pravicah v Rimu večinsko podporo prejel protokol št. 13 k EKČP, ki narekuje odpravo smrtne kazni v vseh okoliščinah in brez izjeme. Veljati je začel 1. julija 2003, ratificirala pa ga je že precejšnja skupina držav članic, med drugimi tudi Slovenija. Na isti konferenci so zunanji ministri držav članic Sveta Evrope enotno podprli idejo o Evropi brez smrtne kazni.

Pot v prihodnost je parlamentarna skupščina nakazala z resolucijo 1349³² iz leta 2003, v kateri ponovno potrjuje svoje popolno nasprotovanje smrtne kazni, »za katero ni legitimnega prostora v kazenskih sistemih modernih civiliziranih družb«. S to resolucijo parlamentarna skupščina usmerja svoj boj proti državam, ki imajo v Svetu Evrope status opazovalke, predvsem proti Japonski in Združenim državam Amerike, ki še naprej uzakonjata smrtno kazen in izvajata usmrtitve. Politični pritisk Sveta Evrope se zdaj, ko je dosegel cilj med svojimi stalnimi članicami, širi tudi navzven.

4.2.1. Politika pred pravom

Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) je leta 1999 prvič v obravnavo dobilo pritožbo, ki je vsebovala tudi obsodbo pritožnika na smrtno kazen od strani države članice Sveta Evrope. Nedavna odločitev v primeru *Alan v. Turkey*³³ pa je ostala v globoki senci odprave smrtne kazni od strani turškega parlamenta. Sprememba zakonodaje je prinesla spremembo pritožnikove kazni, kar je učinkovito izničilo grožnjo smrtne kazni in sodišče je soglasno odločilo, da Turčija ni kršila 2. člena EKČP.³⁴ Hkrati so sodniki v skladu s širokim abolicionističnim prepričanjem v Evropi pozvali države članice k preklicu ali spremembi drugega stavka 2. člena Konvencije, ki prepoveduje nameren odvzem življenja, razen če je ta posledica izvršitve sodbe sodišča za zločin, za katerega je taka kazen predpisana z zakonom. Sodišče pa je ugotovilo kršitev 3. člena³⁵ v povezavi z 2. členom Konvencije glede načina obsodbe na smrtno kazen na

³² V navezi z resolucijo 1253 (2001) in priporočilom 1522 (2001) o odpravi smrtne kazni v državah opazovalkah.

³³ Sodba ESČP *Öcalan proti Turčiji*, (46221/99) (2003) 37 E.H.R.R. 10.

³⁴ Prvi odstavek 2. člena Konvencije se glasi: »Pravica vsakogar do življenja je zavarovana z zakonom. Nikomur ne sme biti življenje odvzeto, razen ob izvršitvi sodbe, s katero je sodišče koga spoznalo za krivega kaznivskega dejanja, za katero je z zakonom predpisana smrtna kazen.«

³⁵ Tretji člen EKČP: »Nikogar se ne sme mučiti, niti nečloveško ali ponižujoče z njim ravnati, ali ga kaznovati.«

podlagi nepravičnega sodnega postopka. Samovoljen odvzem življenja je namreč prepovedan, tudi če bi bila smrtna kazen v Turčiji še dovoljena. Obsodba na smrtno kazen na podlagi nepravičnega sodnega postopka pomeni, da je bil obsojenec krivično podvržen strahu pred usmrtitvijo, kar je sodišče označilo za okrutno in ponižujoče ravnanje od strani države. Vendar moramo priznati, da je v najodmevnejšem primeru glede smrtne kazni v Evropi v zadnjem obdobju zmagala politika s pritiskom na Turčijo kot morebitno kandidatko za priključitev k Evropski uniji.

4.2.2. Na kratko o vprašanju izročanja tretjim državam

ESČP se je v primeru *Soering proti Združenemu kraljestvu*³⁶ generalno izreklo proti izročanju oseb tretjim državam, ki za izvršena kazniva dejanja predvidevajo smrtno kazen. Pod drobnogled je vzelo dvostranski sporazum o izročanju med Združenim kraljestvom in Združenimi državami, ki onemogoča izročitev, če ni dano zadovoljivo jamstvo, da subjekt izročitve ne bo podvržen smrtni kazni. Med pogajanja o izročitvi je pristojni državni tožilec iz Virginije nakazal, da bo za Soeringa zahteval smrtno kazen, zato je Sodišče izključilo obstoj zadovoljivega jamstva. Sodišče je ocenilo, da bi Soeringa po izročitvi najverjetneje čakala obsodba na smrtno kazen, pri tem pa bi na izvršitev kazni čakal najmanj šest do osem let, duševna tesnoba, ki bi jo pri tem pretrpel, pa pomeni kršitev 3. člena EKČP.³⁷ Na podlagi zgornjih dejstev je sodišče ugotovilo, da izročitev Soeringa pomeni okrutno in ponižujoče ravnanje od strani države. S tem zaključkom je bilo postavljeno merilo za izročanje tretjim državam, ki do danes ni bilo preseženo.

5. Zaključek

Ko bo zadnja članica Sveta Evrope ratificirala protokol številka 13 k EKČP, bo Evropa postala območje, ki bo tudi *de iure* brez smrtne kazni. Ta čas se bliža. Politični pritisk, ki ga neredko spremljajo tudi ekonomske ugodnosti, se je pokazal kot pozitivno in učinkovito sredstvo pri »vsiljevanju« vrednot modernih civiliziranih družb. Prvi pogoj za takšen pritisk pa je aktualen večinski politični tok, ki podpira vsesplošno odpravo smrtne kazni. Več kot očitno je, da tak tok trenutno ne obstaja v ZDA, ki po vrhu vsega zdaj že tradicionalno zavračajo zunanji pritisk na svojo notranjo politiko. Uspeh boja proti smrtni kazni je

³⁶ Sodba ESČP *Soering proti Združenemu kraljestvu*, (A/161) (1989) 11 E.H.R.R. 439.

³⁷ Glej zgoraj op. št. 37.

tako bolj ali manj v rokah Vrhovnega sodišča. Sodniki se pri odločanju vse preveč opirajo na javno mnenje in obstoj nacionalnega konsenza, ki v času vsesplošnega strahu ameriške družbe pred globalnim terorizmom še dolgo ne bo dosegel *Furmanove* stopnje nasprotovanja smrtni kazni. Posamezne bitke, ki so prinesle postopno zvišanje meril v sodni praksi, so hvale vredna dejanja. Vojna za popolno odpravo smrtne kazni na ozemlju Združenih držav pa bo po mojem mnenju še zelo dolga in naporna. Sveža politična opcija, ki bi bila pripravljena sprejeti in priznati zunanje vplive in vrednote, bi prav gotovo nagnila tehtnico na stran življenja.

